

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

20 APRIL
1947

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

20e JAARGANG
Nº 4

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

DR. IR. G. W. VAN HEUKELOM.

Donderdag, 3 April 1947, had ten Stadhuize een samenkomst plaats van Burgemeester en Wethouders met de leden van de Restauratiecommissie van den Domtoren en van personen bij de restauratie van onze torens betrokken, ambtenaren van Gemeentewerken, architecten, aannemers, opzichters en werklieden, besturen van de Monumentencommissie, van de Schoonheidscommissie, van het Monumentenfonds, van het Collegium Musicum en van Oud-Utrecht, allen goede vrienden en bekenden, mannen met wie Dr. Ir. G. W. van Heukelom gedurende vele jaren in het belang van onze stad heeft gearbeid.

De Burgemeester vertolkte tegenover den heer Van Heukelom de gevoelens van de aanwezigen. Wanneer, aldus de Burgemeester, men groote waardeering heeft voor iemand, dan kan men daar niet telkens uiting aan geven, men zoekt daartoe een gelegenheid en is gelukkig die te vinden. Aanleiding tot deze samenkomst is het feit, dat Ir. van Heukelom 25 jaar geleden begonnen is met zijne werkzaamheden voor de restauratie van den Domtoren, voortzettende den arbeid door Dr. Cuypers en Ir. van der Steur aangevangen. Zijn toegewijde belangstelling hadden intusschen ook andere monumenten in onze stad.

In de eerste plaats sprak de Burgemeester over Van Heukelom's grootsche bouwwerk, het nieuwe Spoorweggebouw, een monument van den modernen tijd, voorbeeld van techniek en van hetgeen met ons prachtig baksteenmateriaal kan worden bereikt.

Wanneer men de stad nadert en haar silhouet ziet, kijken wij, aldus vervolgde de Burgemeester, telkens met eerbied en met trots naar onze torens en kerken. Bijna alle die bouwwerken hebben iets speciaals Dr. van Heukelom te zeggen, omdat hij bij de restauratie of den bouw betrokken is geweest. De toren van zijn eigen gebouw, de torens van de Buurkerk, de Jacobikerk, de Klaastorens en, boven alle uitstekend, de Domtoren, de toren van Nederland, die, deerlijk verminkt, in nieuwe schoonheid ons is teruggegeven.

Onder zeer moeilijke omstandigheden heeft de restauratie plaats gevonden. Daarbij heeft de heer Van Heukelom er naar gestreefd de beeld- en steenhouwers bij de bewerking van de natuursteen, naar eigen inzichten te laten arbeiden, gelijk dit het geval is geweest met de ambachtslieden tijdens den bouw. Herinnerd werd voorts aan zijn groote zorgen mede voor het intérieur, in het bijzonder van de herstellingswerken in de indrukwekkende ruimte van de St. Michaelskapel.

Maar ook in de stad hadden belangrijke monumenten van Heukelom's aandacht: Leeuwenberg, de Janskerk, de grachten met hare werven. Talrijke gebouwen zijn verder door restauratie weder sprekend geworden voor het stadsleven. Bij de oprichting en bij het herstel van vele andere bouwwerken had van Heukelom als voorzitter van de Monumenten- en van de Schoonheidscommissie een invloed ten goede.

Nooit werd op hem te vergeefs een beroep gedaan: Steeds was hij bereid zijn groote gaven, zijn stoere werkkraft beschikbaar te stellen, met algeheele toewijding, belangeloos zijn tijd gevend. Hij was steeds de bezielende leider. Maar ook op ander gebied is zijn werkzaamheid voor Utrecht van groote betekenis geweest. Aan het U. S. O. is zijn naam onverbrekelijk verbonden. Groot was zijn invloed op de ontwikkeling van het muzikleven, steeds had hij warme belangstelling voor de positie van de orkestleden en hij verstond de kunst, met een niet neder te slaan optimisme de moeilijkheden van financieelen aard te overwinnen.

Wij hebben, aldus besloot de Burgemeester zijne rede, vele jaren het voorrecht gehad te mogen profiteeren van zijn groote gaven van hoofd en hart, zijn streven naar alles wat het leven schooner en rijker maakte, van zijn gave medewerkers hiervoor warm te maken en te bezielen.

Het Gemeentebestuur heeft besloten Dr. Van Heukelom te schenken het hoogste en eenige eereteken, dat uitzonderlijke burgers werd geschonken, de medaille van de Gemeente met als opschrift:

Vir Sapiens
pulchris artibus honestisque studens,

een man met een wijsheid van binnen uit, die steeds gestreefd heeft naar schoonheid, naar waarheid, naar het goede.

Het is een groot voorrecht, aldus eindigde de Burgemeester, een man als U te hebben gehad en nog te bezitten, bezield met liefde voor onze stad, die den leeftijd nadert van de zeer sterken, maar wiens geest heerlijk jong blijft.

Vervolgens sprak Ir. Bronkhorst, die als Secretaris van de Restauratiecommissie werkzaam is geweest: Van Heukelom's werk en alles wat hij daarvoor vraagt en eischt, wordt gedragen en kent

men uit groote liefde en diepen eerbied en bewondering voor het onvervangbare cultuurbezit, dat aan onze zorgen is toevertrouwd. Het is die wetenschap, gepaard aan zijn rustige leiding, vooral in oogenblikken van spanning en bij gevaarlijke werkzaamheden, die zijn medewerkers het geruststellende gevoelen geven, dat wij op hem ten allen tijde kunnen rekenen.

Namens zijn vrienden en bekenden, die met hem samengewerkt hebben, bood spreker Dr. van Heukelom aan een afbeelding van den patroon van de bouwmeesters, den apostel Thomas, uitgevoerd in kunstnaaldwerk door Mevrouw Hildegard Brom.

In een bewogen toespraak sprak Dr. van Heukelom een woord van dank, getuigend van zijn bewondering en liefde voor het geweldig bouwwerk, den Domtoren. Hij is altijd dankbaar geweest iets voor de stad en hare grootschē monumenten te kunnen doen.

UTRECHTSCH E D I C H T E R S W O N I N G E N .

VI. Jacobus Bellamy.

(Verbetering van blz. 2).

Van bevriende hand ontvingen wij de volgende verbetering en aanvulling onzer mededeeling betreffende de oprichting van het Genootschap voor wapenhandel onder de zinspreuk *Pro patria et libertate*:

De stedelijke schutterij, verdeeld in acht vendels, was jarenlang verwaarloosd en er was al gedurende enkele jaren aandrang tot herstel en verbetering uitgeoefend. Die gewenschte reorganisatie kreeg in 1784 haar beslag.

Reeds een jaar tevoren was *Pro patria et libertate* opgericht als een vrijcorps tot oefening in den wapenhandel. Het verval der schutterij was daarbij een voorwendsel en de ware reden voor de oprichting van het vrijcorps was de vorming van een gewapende en goed geoefende macht tegenover de staatsmilitie, ingeval deze te Utrecht ingezet mocht worden ter beteugeling van de democratische bedoelingen en woelingen dier dagen.

KLEINE MEDEDEELINGEN

De eenhoornsage. — In een verhandeling over de eenhoornsage (*Volkskunde XLVII* — 1946, blz. 81—85) gaf mejuffrouw Marie Ramondt een samenvatting van de vormen, waarin deze eertijds over West- en Zuid-Europa en Azië algemeen verspreide sage voorkwam.

„Naast de symbolische en parabolische bestond in de middeleeuwen ook een overlevering op biologischen grondslag. Zij werd het eerst door den Griek Ktesias, lijfarts van den Perzischen koning Artaxerxes II (404—358 v. Chr.) vermeld. Volgens dezen medicus werd iemand, die uit een

beker dronk, vervaardigd uit den hoorn van een dier, dat de Indische wilde ezel genoemd werd, den schuwen eenhoorn, beschermd tegen gif en kramp. De medische waarde van den hoorn werd algemeen aangenomen. In de Mariakerk te Utrecht werden lang drie hoorns bewaard, die vroeger op het altaar stonden als kandelaars. Ze werden voor het eerst genoemd in het *Chronicon sancti Huberti Andaginensis* (1095), waar gezegd wordt, dat St. Hubertus er drie zond naar Wulfram, abt van Prüm; twee daarvan schonk de laatste aan Coenraad, bisschop van Utrecht (1075—1099), zijn broeder. Andere schrijvers houden vast aan keizer Hendrik IV (1056—1106) als schenker”.

Uit een oud reisverhaal is bekend, dat ook de bezoekers der Mariakerk in de gelegenheid werden gesteld, zelfs nog in 1668, om uit den uitgeholden en met zilveren rand beslagen voet van een hoorn te drinken. Bovendien was de gemalen hoorn een artsensij voor alle kwalen en tot in de 18de eeuw is dit wijdvermaarde geneesmiddel in pharmacopeeën gehandhaafd. De eenhoorn prijkte op het uithangbord van vele apotheken en om de zuivere samenstelling van het brouwsel of de heilzame werking van den geschonken wordende dronk aan te duiden, werd een afbeelding van het fabeldier ook vaak als embleem van bierbrouwerijen of van herbergen gebruikt.

Huizen, die den eenhoorn in den gevel voerden, stonden te Utrecht aan het Vreeburg (1514), de Voorstraat (1563—1610), Zadelstraat (1564), Korte Lauwerstraat (1569), Lijnmarkt tegenover de Gaardbrug (1593), Oudegracht Oz. hoek Vrouwjutenstraat (1621—1645), Hooge Jacobijnenstraat (1624), Vaartsche Rijn buiten de Tol-

steegpoort (1748), en aan de Muntstraat (begin 20ste eeuw). Welke neringen in deze panden oorspronkelijk gedreven werden, vereischt nader onderzoek, maar zeer zeker hadden alle de vermeende deugden van den eenhorn als kwaliteitsaanduiding noodig. Met de brouwerijen „de witte eenhoorn”, die minstens van 1633—1763 aan de O.z. der Oudegracht bij de Smebrug in bedrijf was, en „de eenhoorn”, die zeer zeker van 1711—1810 aan de Oudegracht bij de Viebrug bestond, is dat eveneens het geval geweest. E.

De kunstschilder Jacob van Hasselt. — In een ouderwetsch huis in de provincie vond de heer P. T. A. Swillens onder meer goede schilderijen van oude Nederlandsche meesters een doek, dat „Ahasverus en Esther” heette voor te stellen en dat aan het penseel van Nicolaas Knüpper werd toegeschreven. Het verkeerde in minder goede conditie, het vernis was verdonkerd en op vele plaatsen „blind” geworden. Nadat het stuk deskundig schoon gemaakt was, bleek de schilderij nog in goeden toestand te verkeeren en retouches noch beschadigingen te vertoonen. Door de schoonmaak kwam de signatuur te voorschijn en bleek de schilderij, die vermoedelijk een builoftsmaal met de gasten in oud-testamentische kleding voorstelt, in 1636 door Jacob Gerritsz. van Hasselt te zijn vervaardigd. Over dezen Utrechtschen schilder, die vermoedelijk van 1598 tot 1669 heeft geleefd, is tot nu toe weinig bekend geworden en de heer S. nam deze vondst als uitgangspunt, om een en ander over hem in *Oud-Holland* (LXI-1946, blz. 133—141) samen te vatten. Behalve in een paar genre stukken

van zijn hand, welke in een veiling-catalogus staan vermeld en één doek, dat in een bericht over het St. Jobsgasthuis te Utrecht in 1638 wordt genoemd, is zijn werk niet beschreven. Slechts één stuk uit 1659, dat in een Engelsche verzameling wordt bewaard, is verder onder zijn naam bekend geworden. Het stelt een bedelaar aan een poort voor, gezien uit de bisschopsloge ten westen van het schip in den traptoren van den Utrechtschen dom.

Naast het „genre”, dat Van Hasselt blijkbaar bij voorkeur heeft beoefend, is hij nu ook als schilder van een familie-tafereel te voorschijn gekomen.

E.

Balthazar Huydecoper. — Op zoek naar gegevens voor een opstel ter herdenking van den 250sten geboortedag van Balthazar Huydecoper, is de heer Henri A. Ett zoo gelukkig geweest in den zomer van 1945 dics archief, dat sedert 1779 nagenoeg spoorloos verdwenen was, terug te vinden. Het lag, blijkbaar geheel vergeten, op den zolder van Goudesteyn te Maarsseveen, het vroegere zomerverblijf der Huydecopers, en is zelfs tijdens de oorlogsjaren, toen het huis voor allerlei doeleinden misbruikt werd, zoo niet onopgemerkt, dan toch onaangeroerd gebleven. Dank zij de bemoeiingen van den heer Ett is het nu naar een veiliger en daartoe meer geëigende bewaarplaats, het rijksarchief te Utrecht, overgebracht.

Balthazar H. werd in 1695 te Amsterdam geboren en heeft daar, waar hij een belangrijk aandeel in het openbare leven nam, zijn leven lang gewoond. Hij heeft te Utrecht gestudeerd, waar hij in 1713 als student werd ingeschreven, maar over het

verloop van die studie is niets bekend. Vermoedelijk is hij als jurist begonnen en zal hij de rechtgeleerde studie ook wel voleindigd hebben, al is ze niet door een doctorale promotie besloten. Grooter dan zijn liefde voor Themis moet echter zijn genegenheid voor Apollo en diens halfzusters zijn geweest en het schijnt dat zijne gedachten vrijgeregeld op den Helikon hebben verwijld. Reeds als leerling van het Amsterdamsche gymnasium maakte hij Latijnsche verzen en heel zijn lange leven, hij stierf in 1778, was aan de dichtkunst en de taalstudie gewijd. In zijn eerste studiejaar droeg hij in het groot-auditorium der hoogeschool het door hem gemaakte Pax Ultrajectina, een gedicht op den in dat jaar tot stand gekomen vrede van Utrecht voor, en vloeyde het Maarseveensche tempe, een verheerlijking van het toen door zijn grootmoeder bewoonde Goudesteyn, uit de pen. In dien zang gaf H. een dichterlijke beschrijving van het landgoed, zoowel in het Hollandsch als in het Latijn, wellicht de eenige waaruit de aanleg eener lustplaats in die dagen in bijzonderheden blijkt.

Ter aankondiging eener uitvoerige biografie van den merkwaardigen patriëer, die de heer Ett uit de door hem weer te voorschijn gebrachte archivalia denkt op te bouwen, gaf hij nu reeds een korte levensbeschrijving uit, welke onlangs onder den titel: *Balthazar Huydecoper, een Hollandsch geleerde uit de 18e eeuw* (Amsterdam, 1947. 52 blzn. met portrn. 8°) is verschenen.

E.

Van Gend en Loos. — Van Gend en Loos, het in het laatste kwartaal der 18de eeuw gegroeide familiebedrijf, was oorspronkelijk een Belgische

onderneming voor het vervoer van goederen, later ook van personen, langs den weg. In 1826 breidde zij hare bemoeiingen tot Noord-Nederland uit, waar allengs een 80-tal kantoren gevestigd werden, en thans is zij geheel een Nederlandsch bedrijf geworden. Van haar groei en bloei vertelde de heer W. Visser in een fleurig uitgevoerd, vlot geschreven en rijkelijk geïllustreerd gedenkschrift onder den titel: *150 jaren Van Gend en Loos, 1796—1946*. (Utrecht, 1946, 80 blzn, met portrn., afbn. en facs. 4°). Ook Utrecht en de Utrechtenaren hebben ruimschoots genoten van de activiteit der firma, die de stad in 1827 in het Europeesche snelverkeer inschakelde, en sindsdien van meer dan gewone betekenis, vooral voor haar handels- en bedrijfsleven bleef, zij het ook onder den invloed der wisselende eischen van den tijd, in gestadig zich wijzigenden vorm.

Niettegenstaande Van Gend en Loos dus steeds nauw met het Utrechtsche stadsleven verbonden was, zelfs haar zetel hier in verband met de A.T.O. in 1928 gevestigd werd, bevat het gedenkschrift toch weinig bijzonderheden over het plaatselijk bedrijf. Het werd algemeen van inhoud gehouden en behandelt Utrecht dus terecht in het algemeen verband.

Slechts het derde hoofdstuk doet even aan Utrecht denken, doordat het „Hildebrand, herinneringen en poëzie” als titel voert. Het herinnert aan de romantiek der diligence, het toen nieuwe, doch allengs door den stoomtrein weer verdrongen vervoersmiddel, die het tevoren langzame reizen met de trekschuit deed vergeten en personen en goederen „snel als de bliksem” van de eene plaats naar de andere bracht.

Bij deze schets past de anecdotische, op blz. 37/38 vermelde bijzonderheid uit Utrecht, als bewijs, dat oude dingen een taai leven hebben. En hoezeer de diligence al beschouwd werd als één der „oude dingen”, bewijst wel het feit, dat Jhr. Mr. W. H. Taets van Amerongen elk jaar in November voor eigen liefhebberij en rekening een door hem zelf bestuurde diligence van Utrecht naar Gorcum reed ter gelegenheid van de groote paardenmarkt aldaar. Jhr. Taets, vrijgezel gebleven en (van 1883 tot 1898) werkzaam aan het gemeentearchief te Utrecht, was een liefhebber van historische dingen en van diligences in het bijzonder. Hij was bij afrijden en aankomst der diligences in den tijd, dat zij nog geregelde diensten deden, steeds aanwezig, kende alle koetsiers en conducteurs bij name en liet waterverfteekeningen maken van diligences en van de bedrijvigheid op pleisterplaatsen. Er bestaat nog een foto van een der bovengenoemde ritten; men ziet Jhr. Taets op den bok als conducteur, de uniformpet op. Op 19 Februari 1887 liet hij de diligence meerijden in een optocht; gehouden in het kader van de feesten ter eere van den verjaardag van koning Willem III. Ter gelegenheid daarvan gaf Van Gend en Loos een zincografie uit, waarop een vers staat afgedrukt, dat de diligence aldus opvoert:

„Voor zeventig jaar liep ik gezwind
Van Brussel naar Amsterdam
Met de tijding, dat er een koningskind,
Een prins ter wereld kwam”.

Dat slaat natuurlijk op de geboorte van den lateren koning Willem III op 19 Februari 1817 te Brussel. De diligence als telegraaf. „Sinds negentien jaar loop ik niet meer” verzucht daarop de oude wagen. M.a.w. hij werd

al sedert 1868 nog slechts als curiosum van stal gehaald.

Ter aanvulling van deze, aan het gedenkschrift ontleende mededelingen moge dienen, dat onder de bovenbedoelde waterverfteekeningen zeer waarschijnlijk de aquarellen worden verstaan, welke de genoemde Mr. W. H. baron Taets van Amerongen in de jaren 1878—1898 door den Utrechtschen kunstschilder Anth. Grolman liet maken van de oude stadsgedeelten, welke op het punt stonden afgebroken en door nieuwbouw vervangen te worden. De rijke collectie werd in 1898 in openbare veiling door den heer H. F. Kol aangekocht en aan het oud-archief der stad geschonken. Ze bevat echter geen stadsgezichten, waarop de diligence het hoofdonderwerp is, doch wel een zeer mooie tekening van het vroegere pand bij de Maartensbrug, nu Choorstraat nr. 42, waar de factorij van Van Gend en

Loos gedurende 23 jaar gevestigd was geweest, tot ze begin Juli 1890 naar den Steenweg werd verplaatst.

Ook de genoemde foto's worden in den stedelijken atlas ten archieve bewaard. Ze stellen de door baron Taets gereden diligence en een bijwagen voor, staande voor de herberg „het wapen van Noord-Holland” aan het Vreeburg, op den hoek der Zakkedragerssteeg, gereed voor den afrit naar de Sint Maartenspaardemarkt te Gorinchem op 13 November 1883. Deze diligence schijnt nog bedrijfsvaardig te zijn, want ze heeft weer meegereden in den jubileumoptocht, die 8 October 1946 door Utrechts straten trok.

De aangeduide zincografie van 1887 is het vrij algemeen bekende vliegende blaadje, met het gelegheidsvers van den dichter Niet Bekend, die toch als Nicolaas Beets bekend is geworden. E.

De houtzaagmolen Kranenburg. — Steunend, voor zoover de historische gegevens betreft, op de mededeelingen van den heer G. van Klaveren Pz. in het Jaarboek van „Oud-Utrecht” (1932, blz. 141—142), schreef de heer P. G. van Nieuwkerk in het *Polytechnisch tijdschrift* (II—1947, blz. 89 b—93 b) over dezen molen,

die juist anderhalve eeuw geleden, in 1797, aan den Krommen Rijn werd gebouwd, doch nu reeds ongeveer 40 jaar buiten bedrijf staat. Bij een duidelijke kaart der omgeving, plattegronden en doorsneden beschrijft de heer N. de situatie, de fundeering met haar balklaag en de zich daarop bevindende zaagsleden en sleephelling, de 2de, 3de

en 4de vloer, welke laatste ruim 11 m. boven de begane-grondvloer ligt, de kap en de algemeene constructie.

Verder vertelt de schr. van de plannen, die sedert 1931 bestaan, om dezen molen, den eenigen ouden windmolen die in Utrecht gespaard bleef, voor verderen ondergang te behoeden, als monument in het stadsbeeld te behouden. De dienst der gemeentewerken heeft herhaaldelijk, in verband vooral met de meermalen van regeeringswege uitgesproken wenschelijkheid om de karakteristiek van het Nederlandsche landschap ook door het behoud der windmolens te helpen handhaven, op den betreuenswaardigen toestand van het bouwwerk gewezen. De omstandig-

heden hebben de noodige voorzieningen echter verhinderd en sindsdien is de molen steeds meer in verval geraakt. Wie de hier afgedrukte tekening van den toestand in November 1946 vergelijkt met de fotografie van 1932, zal moeten erkennen, dat voorziening nu dringend noodig is, om inéénstorting te voorkomen, wil het gereed liggende plan nog tot restauratie kunnen leiden. Van den luister, waarin dit waardig gedenkteeken van een eertijds voornaam bedrijf dan weer in deze landelijk te houden omgeving zal prijken, getuigt de tekening van den herstelden Kranenburg, waarmede de schr. zijn betoog besluit. E.

